

بررسی و تحلیل انتظار در اهل سنت

ظرفیت‌شناسی انتظار در میان اهل سنت

حسین الهی نژاد

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

www.ketab.ir

بررسی و تحلیل انتظار در اهل سنت

ظرفیت‌شناسی انتظار در میان اهل سنت

حسین الهی‌نژاد

- نشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی
- سرویس: دبیرخانه انتصاری
- چاپ: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: ۱۳۹۵
- شمارگان: ۷۵۰
- قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
- عنوان: ۳۸۳؛ مسلسل: ۴۰۳

همه حقوق برای نشر محفوظ است.
نشانی: قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، سنتر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۲۲۸۳۲؛ فکس: ۰۲۵-۳۷۸۲۲۸۳۳؛ گدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱
مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهیدان، تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۲۲۸۳۲
۲. تهران، خیابان انقلاب، رویروی درب دوازدهم تهران، پاسارگاد فروزنده
طبقات همکف، واحد: ۳۱۲، تلفن: ۰۲۵-۹۵۱۵۳۲
وبگاه: www.pub.isca.ac.ir؛ وبایامه: nasir@isca.ac.ir
فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir؛ فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooohan.ir

سرشناسه:	الهی‌نژاد، حسین، ۱۳۲۵-
عنوان‌پدیدآور:	بررسی و تحلیل انتظار در اهل سنت: ظرفیت‌شناسی انتظار در میان اهل سنت / حسین الهی‌نژاد؛ تهیه پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری:	۱۸۲ ص
شابک:	۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۱۶۱] - ۱۷۰؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نماینه
موضوع:	محمدرضا حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - نظر اهل سنت
موضوع:	مهدویت - دیدگاه اهل سنت
شماره افزوده:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۵ ب ۴ الف/۴/۲۲۲ BP
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۴۶۲
شماره کتابشناسی ملی:	۴۲۵۴۴۸۸

فهرست

۹.....سناسی با خواننده

۱۱.....مقدمه

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱۵.....طرح بحث

۱۶.....هدف و ضرورت بحث

۱۷.....مبانی و پیش فرض های بحث

۱۸.....مفهوم شناسی اهل سنت

۲۲.....مفهوم شناسی انتظار

فصل دوم: انواع و مراتب انتظار از منظر اهل سنت

۲۶.....انتظار عام و خاص

۲۸.....چیستی انتظار مثبت و منفی و شاخصه های آن

۴۲.....مشترک معنوی و مشکک بودن مفهوم انتظار

۴۳.....انتظار و اشتراک معنوی

۴۶.....متواطی و مشکک بودن انتظار

فصل سوم: باورمندی اهل سنت به مسئله مهدویت و انتظار

۱. باورمندی اهل سنت به حضرت مهدی (عج) ۵۳
۲. باورمندی اهل سنت به انتظار حضرت مهدی (عج) ۵۹
- نقد و نظر ۶۳
۳. باورمندی اهل سنت به انتظار حضرت مسیح (ع) ۶۸
- روایات الانتظار در منابع اهل سنت ۷۱
- تصریح الانتظار در روایات الانتظار ۷۲
- تلویح الانتظار در روایات الانتظار ۷۹
- تحلیل روایات المعهودون، المعهود و آمادگی اهل سنت ۸۱
- تحلیل روایات انقلابیون و مشرق را همراهی اهل سنت با آنان ۸۷
- تحلیل روایات اشراط الساعة و الزام اهل سنت به ایفاء تکالیف خاص ۹۱
- تحلیل روایات دجال و الزام مبارزه اهل سنت با آن ۹۶
- تداوم مبارزات حق طلبانه اهل سنت جهت زمینه سازی برای ظهور ۱۰۱
- همراهی اهل سنت با مجددین جهت زمینه سازی برای ظهور ۱۰۶
- معناشناسی تجدید و مصداق شناسی مجدد ۱۱۰
- توجیه انتظار در یرتو کاربرد واژه منتظر در میان اهل سنت ۱۱۵
۱. واژه منتظر در عناوین کتاب های اهل سنت ۱۱۸
۲. واژه منتظر در فصول و ابواب کتاب های اهل سنت ۱۲۰
۳. واژه منتظر در متن کتاب های اهل سنت ۱۲۱
- نتیجه بحث ۱۲۲

فصل چهارم: ظرفیت‌سازی انتظار در پرتو پاسخ به شبهات انتظار

۱. انتظار و شبهه فراگیری ظلم و ستم	۱۲۷
۲. انتظار و شبهه تعطیلی احکام اسلامی	۱۳۳
۳. انتظار و شبهه توکیل	۱۴۱
نقد احادیث مهدویت یا نگرش توکیل	۱۴۳
۴. انتظار و شبهه غفلت از اسباب دنیایی و روی آوردن به اسباب غیبی	۱۴۷
حل مشکلات جوانان با عوامل غیبی	۱۴۹
الف) اسباب بدن بند	۱۵۰
ب) وجود عوامل طبیعی فراطبیعی در رخداد ظهور	۱۵۱
۵. انتظار و شبهه مدعیان دروغین مهدویت	۱۵۴
نتیجه و سخن پایانی	۱۵۸
کتابنامه	۱۶۱
نمایه	۱۷۱
آیات	۱۷۱
روایات	۱۷۱
اعلام	۱۷۴
اصطلاحات	۱۷۷
کتاب‌ها	۱۸۱

سخنی با خواننده

مهدویت از سیر باز به عنوان باوری اصیل در میان باورمندان اسلامی جایگاه مهمی داشته است و دارد. مذاهب اسلامی با همه تفاوت‌ها در اصل اندیشه مهدویت به عنوان یک آموزه مهدی‌شناسی اسلامی اتفاق نظر دارند. باور مهدویت علاوه بر خاستگاه آیات قرآنی و روایات معصومان علیهم‌السلام، مستندات عقلی و عقلانی نیز دارد؛ یعنی قرآن و عقل با رویکرد عام و روایات با رویکرد خاص خاستگاه مهدویت و توجیه‌گر مبانی و اصول آن هستند. اندیشه تابناک مهدویت که برخاسته از فرهنگ و باور اصیل اسلامی است، به‌سان همه اندیشه‌های باورمحور در طول تاریخ به جهت عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی دچار تطور و تحول و فراز و فرود تاریخی شده است؛ به‌طوری‌که از این فرایند دو نکته می‌توان اصطیاد کرد: ۱. آسیب‌ها و چالش‌هایی که مانع از گسترش مهدویت اصیل شده است که ضرورت تحقیقات آسیب‌شناسانه جهت پالایش و آفت‌زدایی از حریم پاک اندیشه مهدویت را دوچندان می‌کند؛ ۲. تحول و تقویری که حوزه مهدویت از لحاظ مسائل درونی و بیرونی یافته که نشان‌دهنده گسترده‌گی، عیطی مهدویت از نظر قلمروست. بی‌تردید حوزه مهدویت که ابتدای امر یک باور اعتقادی و یک اندیشه دینی در میان مسلمانان بوده، از نظر دامنه و قلمرو بسیار محصور و از نظر حجم مسائلی بسیار محدود بوده است؛ اما در فرایند تاریخ به جهت مواجهه اندیشه مهدویت با انظار و افکار مختلف گروه‌ها و با پیدایش پرسش‌ها و شبهات گوناگون افراد - که در پی تحولات اجتماعی و تفاوت‌های

مذهبی نمایان شده - بر دامنه و مسائل آن افزوده شده است؛ به طوری که مهدویت از حوزه اعتقادی صرف به حوزه مطالعاتی بر قلمرو و پر حجم تبدیل شده است و نیز مسائل تک تباری آن به مسائل چند تباری با رویکردهای مختلف کلامی، فلسفی، تاریخی، سیاسی، تفسیری، روانشناسی و مانند آن ارتقا پیدا کرده است. بر این اساس امروزه حوزه مهدویت که حوزه‌ای تأثیر گذار در همه امور فردی و اجتماعی است، با انبوهی از مسائل کلی و جزئی و درونی و بیرونی روبروست و به عنوان یک رشته تخصصی با رویکرد پسینی و حوزه چند رشته‌ای با رویکرد پیشینی مطرح شده است. بر این اساس مراکز و مؤسسات مهدویت خصوصاً مجامع‌های علمی - تخصصی وابسته به حوزه علمی و نیز اندیشمندان و مراکز مهدوی از جمله پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی و پژوهشگران و محققان این پژوهشکده با ورود عالمانه، متخصصانه و با نگرشی نو و بنیادی به مطالعات و پژوهش‌های کاربردی و مسائل بحر اقدام کرده‌اند.

اثر حاضر با عنوان تحلیل و بررسی انتظار در اهل سنت کوششی است از حجت الاسلام والمسلمین آقای حسین نژاد که بیانگر نقش سازنده و مؤثر علمای اهل سنت در ظرفیت‌سازی انتظار را شایسته آن در میان مردمان و جامعه اهل سنت است. بی تردید شایسته و بایسته است از زحمات مدیر سابق پژوهشکده جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد علی ربانی و نیز از تلاش ناظر محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای سید محمدی فرمانیان و ارزیابان این پژوهش حجج اسلام عزالدین رضائزاد و حسین حبیب غلامی و نیز از تلاش بی‌وقفه جناب آقای سید حامد شاهرخی مسئول محترم دفتر پژوهش و نیز از کوشش‌های ارجمند اعضای شورای پژوهشی و دست‌اندرکاران اجرایی و خدمات پژوهشی قدردانی و تشکر کنم.

حسین الهی نژاد

مدیر پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی

مقدمه

بر اساس رهیافت سنج گرای، انتظار منجی، باوری است مهم و فراگیر که مورد قبول همه باورمندان دیان ابراهیمی و غیر ابراهیمی است. انتظار در میان ادیان ابراهیمی به ویژه دین اسلام که کمال ترین، جامع ترین و آخرین دین ابراهیمی شناخته می شود، جایگاهی بس مهم و خلیس دارد و نقش تأثیرگذار آن در غایت بخشی و ساماندهی مردم و جامعه، بس بی بدیل و مهمی است. بر اساس مستندات اسلامی و منابع تاریخی، همه گروه های اسلامی به نحوی به این مقوله اعتقاد و التزام داشته اند و آن را به عنوان یک باور مهم و اصل در میان باورهای خود جای داده اند. شیعه و اهل سنت به عنوان دو گروه بزرگ اسلامی نیز به این مقوله و نقش تأثیرگذار آن اعتراف و در منابع حدیثی و تاریخی و منابع دیگر بدان توجه ویژه کرده اند. با توجه به کلیت و فراگیری باورداشت انتظار منجی در میان همه گروه های اسلامی و با عنایت به مقبولیت و پذیرش آن در میان همه باورمندان اسلامی، در این نوشتار می کوشیم تا مقوله انتظار منجی را تنها با نگرش اهل سنت یعنی نگرش عموم مردم اهل سنت و اندیشمندان آن اعم از اندیشمندان معاصر و غیر معاصر پیگیری کنیم و با کاوش در منابع حدیثی، تاریخی و اعتقادی اهل سنت، به دنبال برجسته سازی انتظار و

ظریف‌سازی آن در میان اهل سنت باشیم. قبل از ورود به بحث ابتدا لازم است مقوله انتظار را با رویکرد کارکردگرایانه به انتظار مثبت و منفی تقسیم کنیم و معیار و دلیل اهل سنت را در این تقسیم مورد ارزیابی و سنجش قرار دهیم. در ادامه مقوله انتظار را از نظر قلمرو به انتظار عام و خاص تقسیم می‌کنیم و معیار تعیین انتظار عام و خاص را با نگرش اهل سنت مورد بررسی قرار می‌دهیم و با مقوله انتظار را با رویکرد ماهیت‌شناختی به انتظار متواطی و مشکک تقسیم و درباره این تقسیم گفتگو می‌کنیم و در ادامه به بیان کیفیت نقل روایات‌الانتظار در منابع حدیثی اهل سنت می‌پردازیم. آری، انتظار در منابع اهل سنت به دو صورت تصریح و تلویحی نقل شده است که اولی با تیتیر «تصریح‌الانتظار در روایات‌الانتظار» و دومی با تیتیر «تلویح‌الانتظار در روایات‌الانتظار» نشانه‌گذاری می‌شود. در فرض اول به دنبال روایات و احادیثی هستیم که واژه انتظار و مفاهیم همسو را صریح و واضح ذکر کرده باشد و در فرض دوم در جستجوی روایات و احادیثی هستیم که گرچه به صورت منطوقی و دلالت مطابقی حمل بر انتظار نمی‌شود، ولی از طریق منطوق و دلالت تضمینی و التزامی می‌توان انتظار را در آنها جستجو کرد؛ مثلاً «روایات آیات‌السود و همراهی اهل سنت با آن»، «روایات خروج دجال و مبارزه با اهل سنت با او»، «روایات ظهور مجددین در هر قرنی و همراهی اهل سنت با آنها»، «روایات اشراف‌الساعة و الزام آمادگی اهل سنت قبل از رخداد آنها»، «روایات بیانگر انقلاب دایم اهل سنت و منتهی‌شدن آن به انقلاب جهانی امام مهدی (عج)» و «کثرت کاریست واژه منتظر در منابع اهل سنت». بی‌شک از این موارد که تلویحاً بر انتظار دلالت می‌کنند، می‌توان به ظرفیت عظیم و بالقوه منابع اهل سنت درباره انتظار صحیح پی برد.

پس روایات‌الانتظار را با دو نگرش تصریح‌الانتظار و تلویح‌الانتظار و به

بیان دیگر با دو رویکرد منظوقی و مفهومی در منابع اهل سنت می‌توان پیگیری کرد که درواقع با این تنوع بخشی انتظار و برجسته‌سازی آن می‌توان به ظرفیت‌سازی مقوله انتظار در میان اهل سنت پی برد. در آخر فرایند بحث را خلاصه‌وار در قالب نکاتی چند گزارش می‌کنیم:

۱. مقوله انتظار تنها در اهل سنت به بحث گذاشته می‌شود؛ ۲. مقوله انتظار تنها در منابع حدیثی و تاریخی اهل سنت به بحث گذاشته می‌شود؛ ۳. در میان تنوعات مختلف انتظار به انتظار منفی و مثبت و عام و خاص و مراتب آن پرداخته می‌شود؛ ۴. به‌طور کلی در این نوشتار انتظار با دو رویکرد تصریح‌الانتظار و تلویح‌الانتظار مقوله‌بندی می‌شود.